

Bij de Rooms-Katholieke Staatspartij is geen sprake geweest van een centrale leiding welke men met die van de ARP zou kunnen vergelijken; aannemelijk is wel dat hier en daar kaderleden van de partij elkaar bleven ontmoeten, maar het partijbestuur kwam niet langer bijeen en er ging van de partij als zodanig dan ook niets meer uit. In de Christelijk-Historische Unie die herfst '40 verdeeld was geraakt doordat een groep onder leiding van mr. G. E. van Walsum aan de Nederlandse Unie steun was gaan verlenen, werd, nadat de fractievoorzitter in de Tweede Kamer, H. W. Tilanus, in oktober '40 als 'Indisch gijzelaar' opgepakt was, iets van leiding gegeven door de vicevoorzitter, Jan ter Haar Jr, een bekend Amsterdammer. Toen de groep der 'Indische gijzelaars' in de herfst van '41 naar kampen in Noord-Brabant overgebracht was, ging Tilanus er toe over, regelmatig eigenhandig geschreven brieven te sturen aan de voorzitters van de besturen der CHU in de achttien kieskringen waarin het land verdeeld was. Later richtte hij zich ook tot anderen, want, zo vertelde hij aan de Enquêtecommissie, 'als men de vloer had geboend en de wc had geschrobd, . . . dan had men verder bijna de gehele dag voor dergelijke dingen.'¹ Van belang was tevens dat een aantal voor-aanstaanden uit CHU-kring van eind mei '41 af onder leiding van de afgezette commissaris van de provincie Utrecht, jhr. mr. L. H. N. Bosch ridder van Rosenthal, periodiek bijeenkwam om zich op toekomstproblemen te bezinnen; bestuursvergaderingen van de CHU werden evenwel na de opheffing niet meer gehouden, wèl kwamen hier en daar, als bij de RKSP, kaderleden af en toe in kleine groepjes bijeen.

Wat de niet-confessionele partijen betreft, willen wij vermelden dat binnen de Vrijzinnig-Democratische Bond fractievoorzitter mr. A. M. Joekes velen advies gaf; er was echter geen sprake van een duidelijke centrale leiding die van de partij uitging. Dat was wèl het geval in de Liberale Staatspartij, zij het dat het bestuur door de arrestatie van voorzitter Telders (december '40) zwaar gehandicapt was. De partijsecretaris, mr. J. Rutgers, en het Utrechtse bestuurslid mr. M. H. de Boer deden veel om de aanhangers in alle delen des lands bijeen te houden. Vooral de Bond van Jonge Liberalen bleef actief. In die kring werd door mr. N. A. Stempels en drie anderen het initiatief genomen tot een fris en strijdvaardig illegaal blad, *Slaet op den trommele*, dat in april '41 begon te verschijnen.

Bij de SDAP bleef het partijbestuur bijeenkomen in een samenstelling die door gijzeling (bijvoorbeeld van Drees) en gevangenschap nogal eens gewijzigd werd. Met het oog op het toenemende arrestatie-gevaar werd het opstellen en doorgeven van richtlijnen in de herfst van '41 aan een klein uitvoerend

¹ Getuige H. W. Tilanus, *Enq.*, dl. VII c, p. 650.